

наукових видань домінували дослідження представників Галичини, що, безумовно, зменшувало його представницький рівень, не сприяло утвердженню високого рейтингу в середовищі наукової громадськості інших вітчизняних регіонів, а також належного іміджу, котрого, безумовно, заслуговували «Записки НТШ». (В наступних томах за 1922-1923 рр. ця ситуація не змінилася, незважаючи на вимушену еміграцію значної кількості вітчизняної наукової еліти в країни Європи в зв'язку з поразкою Української революції).

Отже, «Записки НТШ» упродовж 1917-1921 рр. виступали друкованим органом, який репрезентував наукові здобутки дослідників західноукраїнського регіону. Причини цього явища, як на наш погляд, полягали в надзвичайно складній військово-політичній ситуації, в яких постійно перебували ЗУНР та УНР, а також у відсутності ділової співпраці на рівні редакційних колегій провідних наукових видань.

Підводячи підсумок усього вищезазначеного, варто навести твердження відомого дослідника української преси А.Животко про історичне значення «Записок НТШ»: «... треба ... зазначити їх величезну вагу і ту роль, яку вони відіграли у формуванні та організації української наукової думки, піднісши її до рівня загальноєвропейської науки» [2, с. 155].

Дане дослідження не вичерпує широкого спектру культуротворчої діяльності української інтелігенції в 1917-1921 рр. й окреслює напрями наступних наукових розвідок, зокрема характеристики змісту проблематики «Літературно-наукового вісника» в добу Української революції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Биковський Л. Український Науковий Інститут Книгознавства: Інформація. – Подєбриди: Українське Книгознавство, 1925. – 47 с.; 2. Животко А.П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М.С.Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с., ім.пок.; 3. Наріжний С. Українська преса // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С.В.Ульяновська. – К.: Либідь, 1993. – С.163-166.; 4. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. – К.: Друкар. – С.108-115.; 5. Розовик Д.Ф. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917-1920): – К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2002. – 311 с.; 6. Рудий Г.Я. Преса України 1917-1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспект. – К., 2005. – 552 с.; 7. Тимошик М. Історія видавничої справи: – 2-ге вид., виправлене. – К.: Наша культура і наука, 2007. – 496 с.; 8. Скрипник Т. Висвітлення розвитку вітчизняного друкарства в 1917-1920 рр. (за матеріалами часопису «Друкар») // Вісник Книжкової палати України. – 1998. – С.30-32.; 9. Телячий Ю.В. Журнал «Книгар» як джерело дослідження книговидавничої діяльності інтелігенції в роки Української революції (1917-1920) // Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917-1921 рр.: Матли Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 6-7 грудня 2007 р. – Кам'янець-Подільський: ОЮМ, 2008. – С.269-275.; 10. Його ж. Журнал «Наше минуле» (1918 р.) як джерело дослідження культуротворчої діяльності української інтелігенції // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. – Випуск 7. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. – Т.1.; 11. Бібліографія «Записок Наукового товариства імені Шевченка»: Томи І-ССХL (1892-2000) / Укладач В.Майхер. – Львів, 2003. – 739 с.; 12. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т.Гром'яка, Ю.І.Коваліва, В.І.Теремка. – К.: Академія, 2006. – С.752 с.; 13. Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – К.: Глобус, 1994. – Т.2. – С.405-800.; 14. Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т.СХІХ-СХХ. – Львів, 1917. – [3] + 365 с.; 15. Там само. – Т.СХХІІІ-СХХІV. – Львів, 1917. – [2] + 319 с., іл.; 16. Там само. – Т.СХХV. – Львів, 1918. – [2] + 200 с.; 17. Там само. – Т.СХХVІ-СХХVІІ. – Львів, 1918. – [3] + 282 + [3] с, іл.; 18. Там само. – Т.СХХVІІІ. – Львів, 1919. – [3] + 226 с.; 19. Там само. – Т.СХХІХ. – Львів, 1920. – [2] + 217 с., іл.; 20. Там само. – Т.СХХХ. – Львів, 1920. – [24] + 167 с.; 21. Там само. – Т.СХХХІ. – Львів, 1921. – [2] + 254 с.; 22. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Звідомлене за час від 1/7 1918 до кінця 1920 р. – Львів. – Ч.63-64. – 113 с.

А.М. Трембіцький

УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ – ЛЕВ (ЛЕВКО) ЮРКЕВИЧ (1884-1917)

З утворенням незалежної України з кожним днем зростає інтерес науковців і громадськості до першоджерел, адже відчувається потреба суспільства в переосмисленні минулого, в об'єктивному всебічному відтворенні тодішніх подій, у визначенні ролі й місця як окремих діячів, так і цілих родин, у суспільно-політичному і культурному просторі України. Адже серед багатьох завдань, які в ХХ ст. ставила перед суспільством більшовицька ідеологія, було й завдання стерти історичну пам'ять про життя і діяльність багатьох ушлюблених українців.

В українській історіографії ХХ – початку ХХІ ст. інтерес до життєвих шляхів і творчих здобутків, державницької, громадсько-політичної і видавничої діяльності Лева (Левка) Юркевича обмежувався тим, що В.Лесинський в короткій монографії «Лев Юркевич» (Львів, 1927) [1; 2], В.Приходько в частині першої своїх спогадів «Під сонцем Поділля» (Нью-Йорк-Мюнхен, 1967) [3] та канадський дослідник М.Юркевич у статті-гаслі «Юркевич Лев» у «Довіднику з історії України (А–Я)» (Київ, 2001) [4], оприлюднили та розкрили певні аспекти його життя і напрями діяльності. Крім того, Д.Дорошенко в праці «З історії української політичної думки за часів світової війни» (Прага, 1936) [1; 5], В.Ленін у статті «О праве наций на самоопределение» (перевидана Москва, 1982) [6] та С.Білокінь у вступній статті «Джерела інформації з історії УАПЦ» (Київ, 2007) [7] подали довідки про його політично-громадську діяльність та деякі короткі згадки про членів його родини. Певні зусилля щодо дослідження його літературної діяльності робила літературознавець М.Недужа (Харків, 1928) [8], але, на жаль, вони не отримали свого логічного завершення. Короткі фрагментарні відомості про нього та певні аспекти його діяльності подано в статтях-гаслах «Енциклопедії Українознавства-II» – «Юркевич Лев» [1], «Дзвін» [9], «Наш Голос» [10], «Боротьба» [11], «Українська Соціал-Демократична Робітничка Партія» (УСДРП) [12] та деяких інших. На превеликий жаль, літературно-просвітницька й громадсько-політична діяльність Л.Юркевича сьогодні майже забута в Україні, значна частина його творчої спадщини й досі залишається в рукописах та чекає свого видавця.

Визначний соціал-демократичний та політичний діяч, український письменник Лев Юркевич (1884-1917 або 1918) народився на Поділлі в родині заможного лікаря (за іншими даними, – в с. Кривому Сквирського повіту Київської губернії [4, с. 1112]). Про дитячі роки майже не збереглося відомостей. Відомо, що він навчався в Подільській духовній семінарії, яку закінчив у 1903 (за іншими даними, в 1902 – А.Т.) [9]. Деякі відомості про його перебування в Подільській духовній семінарії подав В.Приходько у своїх спогадах «Під сонцем Поділля» [3]. Так він писав, що «українська національно-освідомлююча робота в семінарії йшла своїм шляхом. Правда, відсутність безпосереднього впливу Чехівського (в 1901 – був призначений помічником інспектора Подільської духовної семінарії [13], де працював біля трьох років (згідно з іншими даними, лише в 1901-1902 рр. [14, арк.95])) і тяжкий режим відбивалися від'ємно на інтенсивному поширенні українства між учнями, але праця все ж таки йшла непогано... до 1904-1905 шкільного року український рух в семінарії переважно мав характер культурно-національний» [3, с. 76]. Саме в цей період у «семінарії трапився невеликий інцидент», який «на цілу семінарію, головню на українців, він зробив тоді сильне вражіння і дав відчутти, що боротьба, велика політична боротьба із старим режимом має розпочатись і в цій боротьбі всі українці мають взяти участь...». В.Приходько писав, що в семінарії був «учень Левко Юркевич. Яюсь, ще власне зовсім молодим хлопцем, у другій класі, він почав себе буйно виявляти, звичайно, без якогось зв'язку з тими чи іншими ідеями: пропускав церковні служби, кілька разів попався в театрі, перестав учитись – і Юркевича звільнили та ...всі про нього й забули. Але яюсь, через кілька років, приїздить у Кам'янець і заходить до семінарії молодий гарний юнак. Він у сивій шапці, приїхав з Петербургу, хоче бачитись з своїми колишніми товаришами. Але як він говорить?! Це не наш семінарський жаргон, яким часто розмовляють і свідомі українці, а чиста літературна інтелігентна українська мова! Чого він приїхав? А, це таємниця його і тих кількох певних українців, що заходять до нього на приватне помешкання. Він лише на кілька днів і їде далі» [3, с. 77]. Л.Юркевич під час відвідин семінарії мав конфлікт з ректором Малиновським, який, зіткнувшись з «подозрітільним молодим человеком», намагався не «допустити, щоб тут «шлялісь» якісь невідомі йому підозрілі люди...» [3, с. 78], що спілкувалися з семінаристами на «чистій літературній інтелігентній українській мові» [3, с. 77]. «Двобій, – писав В.Приходько, – на очах сотень молоді, двобій між «старим» і «молодим» кінчився! Ректор Малиновський зігнувся, яюсь сповз зі сходів і зник в темнім коридорі. А по вестибюлю, під загальний гомін і під здивованими поглядами сотень очей, гордо походжав Юркевич!». З від'їздом Л.Юркевича поміж семінаристами з'явилися невеличкі нелегальні і явно революційні книжечки-брошури Революційної Української Партії – «Салдатики» (В.Винниченко, псевдонім «В.Деде»), «Павуки та мухи» (К.Лібкнехт), «Дядько Дмитро», «Добра порада в лиху годину», які справляли на семінаристів «сильне вражіння. Здавалося, що ціла Росія – це окутана темною нічю тюрма, з якої треба шукати визволення» [3, с. 79]. До речі, одна із сестер В.Приходька – Софія (1891 р.н. – А.Т.), після закінчення Кам'янець-Подільського міського училища вийшла заміж за сина подільського священника, Петра Феодосійовича Юркевича (можливо, родича чи однофамільця Л.Юркевича – А.Т.). Після Другої світової війни мешкала у Львові [15, арк.16].

У 1903 (за іншими даними, – 1904 [4, с. 1112]) Л.Юркевич – вступив у Київський університет, де під впливом В.Антоновича став членом гуртка «українців польської культури» [1; 9]. У 1904 – він став членом першої активної політичної організації Революційної української партії (РУП) [4, с. 1112; 9]. До складу РУП увійшли члени «Братства Тарасівців», соціал-демократичного гуртка І.Стешенка та Лесі Українки, Української Національної Партії [16, с. 2641]. Її провідними діячами були М.Вороний, В.Дорошенко, В.Чехівський, Л.Юркевич та інші [16, с. 2642]. На своєму 2 з'їзді в грудні 1905 – вона під проводом С.Петлюри, Б.Садовського та інших переформувалася в Українську соціал-демократичну робітничу партію (УСДРП), базовану на принципах Ерфуртської програми з вимогою національно-територіальної автономії України. Головними напрямками її діяльності були пропаганда та видання газет, журналів, листівок тощо. Так були видані програмно-пропагандистські брошури: «Власна земля», «Дядько Дмитро», «Народна справа», «Самостійна Україна», «Страйк і бойкот», «Чи є тепер панщина», а також авторська історична серія Д.Антоновича – «Козаччина» та ін. Варто зазначити, що більшість із засновників і провідних діячів РУП згодом відіграли провідну роль у діяльності українських політичних партій – УСДРП, урядів УНР (В.Чехівський, Б.Мартош, І.Мазепа) [12, с. 3399]), а також у літературі й науці [16, с. 2642]. Лідерами УСДРП були – Д.Антонович, В.Винниченко, с. Петлюра, Л.Юркевич та інші [12, с. 3398]. Так Л.Юркевич навіть був висунутий кандидатом у члени ЦК УСДРП [4, с. 1113], а Володимир Чехівський з 1905 – належав до складу керівних органів УСДРП і активно займався національно-державотворчою діяльністю [17].

У 1907 – Лев Юркевич спільно з В.Винниченкою і Ю.Тищенком заснував у Києві видавничу спілку «Дзвін». Однак уже в 1907 – виїхав за кордон і там закінчив університетську освіту [9]. Після смерті батька в 1911 – майже постійно мешкав у Франції, Львові, а в 1914-1916 – Женеві. Після лютневої революції 1917 – намагався повернутися в Україну, проте це йому не вдалося і він невдовзі помер у Москві [1; 4, с. 1113]. Отримавши від батька значну спадщину він використовував для підтримки української соціал-демократичної преси [9]. Заснував і видавав на власні кошти у Львові з листопада 1910 і до кінця 1911 – україномовний щомісячник УСДРП і УСДП «Наш Голос» [1; 4, с. 1113; 10], його співробітниками були В.Винниченко, Д.Донцов, В.Левинський та інші [10]. Крім того, Л.Юркевич брав активну участь у виданні газет «Праця» і «Робітник», які пропагували політичну мету УСДРП [12, с. 3398]. Водночас з січня 1913 р. і до середини 1914 – видавничу спілку «Дзвін» видавала щомісячний фінансований Л.Юркевичем [1; 4, с. 1113] легальний націоналістичний (український – А.Т.) літературно-науково-мистецький і громадсько-політичний журнал «Дзвін». Його співробітниками були відомі українські діячі, науковці та літератори – Д.Антонович, В.Винниченко, М.Вороний, Д.Донцов, с. Петлюра, В.Садовський, Леся Українка, Г.Чупринка, Л.Юркевич та інші. Редактором 1-3 випусків часопису був Д.Антонович, а 4-19 – В.Левинський. З початком Першої світової війни журнал припинив своє існування [9].

Під псевдонімом «Л.Рибалка» Л.Юркевич друкував свої статті в часопису «Дзвін», а також опублікував брошури – «Національна справа і робітництво» (1913), «Класи і суспільство» (1913) [10] та інші, присвячені національному питанню і проблемам робітничого руху [4, с. 1113]. Мешкаючи в Женеві, він став одним із засновників неперіодичного друкованого часопису закордонної групи УСДРП – «Боротьба» (1915-1916), що фінансувався ним особисто. Пізніше став його власником, редактором і видавцем. Л.Юркевич в своїх статтях у часопису під псевдонімом «E. Nicolet» і в адресованому 2-й міжнародній конференції соціалістів у Кентхолі (1916) відкритому листі, який пізніше було опубліковано брошурою «L'Ukraine et la Guerre» (1916, англійський переклад подано в «Journal of Ukrainian Studies», 1982) [1; 4, с. 1113], відстоював ідею української пролетарської революції та полемізував із «буржуазно-націоналістичною» позицією Д.Донцова, щодо відокремлення України від Росії та її входження до складу Австрії, піддавав осудові українську буржуазію в Російській імперії [4, с. 1113], різко виступав проти українського міщанства [1; 6, с. 569], проводив гостру кампанію проти емігрантського Союзу визволення України (як агентів австрійського та німецького імперіалізму) та російського шовінізму, вимагаючи демократичної федералізації Російської імперії та створення окремої української соціал-демократичної партії. Його статті досить часто використовували російські соціал-демократи в своїх виступах проти українців. Загалом же вийшло 7 номерів часопису «Боротьба», лише в 1918-1919 – після смерті Л.Юркевича, журнал уже як газета УСДРП, відновив свою діяльність у Кам'янці-Подільському [18], але лише на короткий термін.

Л.Юркевич у брошурі «Русские социал-демократы и национальный вопрос» (1917, український переклад вийшов у 1969), присвяченій російським соціал-демократам, різко критикував шовіністичний ленінський централізм і його національну політику, захищав необхідність української автономії, окремої української пролетарської партії [1; 4, с. 1113]. Саме тому В.Ленін вважав його

.....
дуже небезпечним супротивником і часто інтригував проти нього. Так у праці «О праве наций на самоопределение» він називав Л.Юркевича «українським націонал-соціалістом» [6, с. 569], який «безнадійно змішував» самовизначення з сепаратизмом, з відділенням тієї чи іншої нації [6, с. 588-589], або ж «українським дрібним буржуа», що «на ділі просто плететься у хвості націонал-лібералізму, розбещує робітничий клас націонал-ліберальними ідеями» [6, с. 594]. Проте найбільшу злобну критику викликало у В.Леніна те, що цей «хлопчик без штанів» із «Дзвону», ознайомившись із протоколами II з'їзду РСДРП, підтримав Г.Плеханова і стверджував, що «самовизначення може значити лише право на відділення», що суперечило проголошеній В.Леніном теорії «великоросійських» марксистів про «державну цілісність» Росії. Адже саме «відділення українських робітників в окрему національну організацію» було стратегічною лінією всієї політики літературної групи «Дзвін» [6, с. 615-616]. В.Ленін писав, що ця «група націоналістичних міщан» розколює пролетаріат за національними ознаками і саме в цьому є негативна й «об'єктивна роль «Дзвону». Проте з таким ленінським вирішенням національного питання не погоджувався український соціал-демократ Л.Юркевич, про що виклав свою думку в передмові до книги В.Левинського «Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині» (К., 1914) [6, с. 616].

У 1927 р. була опублікована монографічна розвідка публіциста, політичного діяча, теоретика українського соціалістичного руху, одного із засновників УСДП, редактора і співробітника часописів «Воля», «Вперед», «Дзвін», «Земля і Воля», «Наш Голос», «Робітник», «Нова Україна» (Прага), «Кооперативна Республіка», «Культура», «Нова культура», «Нові Шляхи» (Львів), автора «Царская Россия и украинский вопрос», «Народність і держава» (1919), «Соціалістичний Інтернаціонал і поневолені народи» Володимира Левинського [19] – «Лев Юркевич» (Львів, 1927) [2], в якій вперше було досліджено його політичну й літературну діяльність.

Наступним етапом вивчення літературної й політичної діяльності Л.Юркевича стали дослідження українського літературознавця Марії Недужої (уродженої Соколової, *1900?) [8]. Вона, як член Кам'янець-Подільського при Всеукраїнській академії наук наукового Товариства, заступником якого був працівник історико-археологічного музею Є.Сіцинський, вченим секретарем викладач сільгоспінституту Ю.Філь, а членами викладачі художньо-промислової школи В.Гагенмейстер, О.Грем, К.Кржемінський, В.Шаврін, літературознавець В.Герасименко, студент факультету профосвіти ІНО – Т.Недужий та інші, активно працювала над реалізацією «Бібліографії до вивчення Поділля» [20, с. 30]. Свої дослідження з цієї проблеми вона координувала з Бібліографічною Секцією Кабінету виучування Поділля Вінницької Філії Всенародної Бібліотеки України при ВУАН [21]. Так у своєму листі від 8 листопада 1928 р. М.Недужа зверталася до Є.Сіцинського за допомогою щодо проблематики її наукових зацікавлень і просила «не одмовте написати» чи «не знали Ви такого подолянина Юркевича Л.? Він писав під такими псевдонімами: Причепа, Псалмопівець, Рибалка Л., Стрижавський Юр[ій]». М.Недужа висловлює до вченого прохання надати будь-які наявні в нього відомості про цього письменника: «де він писав, коли, чи живе і де саме», адже «судячи по повісті «Під крилами церков» – це письменник з великими даними» [8]. На жаль, вона не мала змоги завершити свої дослідження. Адже вона, мешкаючи із своєю сім'єю в Харкові, під час німецької окупації в роки Другої світової війни, як член ОУН, проводила активну громадську роботу і в січні 1943 – разом з активними членами ОУН – чоловіком Тодосем Недужим (*1896?) та донькою Оксаною (*1919), студенткою та організатором молоді, були заарештовані і страчені [22]. До речі, життєві шляхи і творчі здобутки М.Недужої, як і політична й літературна діяльність Л.Юркевича, ще й досі чекають свої дослідників.

При цьому варто зазначити, що політичну діяльність Л.Юркевича частково висвітлив Д.Дорошенко в своїй праці «З історії української політичної думки за часів світової війни» (Прага, 1936) [1]. На превеликий жаль, поки що не віднайдено літературних праць Л.Юркевича, оприлюднених ним під псевдонімами «Причепа», «Псалмопівець». Лише відомо про опублікування ним під літературним псевдонімом «Юрій Стрижавський» прекрасної повісті «Під крилами церков» («Діло», 1912) про життя українського духовенства на Поділлі [3, с. 77; 8].

Варто також зазначити, що Марія Павлівна, вдова визначного політичного діяча та українського письменника «з великими даними» Лева Юркевича, який «писав під такими псевдонімами: Причепа, Псалмопівець, Рибалка Л., Стрижавський Юр[ій]» [8], а також «Е.Ніколет» («E.Nicolet») [4, с. 1112], мешкаючи у Філадельфії підтримувала дружні стосунки з Оленою Володимирівною Чехівською (Сіцинською), Ісидорою Петрівною Косач-Борисовою (дочкою Олени Пчілки, сестрою Лесі Українки). Загалом родини Володимира Чехівського, Лесі Українки та Лева Юркевича здавна підтримували добрі стосунки, їх єднала праця в РУП і УСДРП, а також певні

взаємовідносини по Подільській духовній семінарії. Тому, перебуваючи в еміграції, Олена Володимирівна, Ісидора Петрівна та Марія Павлівна досить «часто й радо зустрічались, – їхнім розмовам, кажуть, не було кінця. Поза очі їх називали «київською старовиною» [7, с. 8]. Всі вони мали особистий трагічний досвід життя в СРСР. Так чоловік Олени Чехівської (Сіцінської) – Володимир Чехівський та її дядько Євфимій Сіцінський, а також син Марії Юркевич, були репресовані у сфабрикованій ДПУ справі «Спілки визволення України (СВУ)» та її регіональних філій. А авторка досить важливих для біографії Лесі Українки спогадів «Колодяжне» («Наше Життя», 1952) та перекладів Ісидора Косач-Борисова [23], яка, будучи вченим агрономом, працювала в 1920-1930-их рр. у вищих навчальних закладах Києва, сама пізнала весь «гуманізм» більшовиків, побувавши в 1937-1940 рр. на засланні в сибірських концтаборах ГУЛАГу.

Отже, Лев Юркевич, як унікальна постать на тлі української історії та літератури початку ХХ ст., завдяки своєму таланту, працьовитості, витривалості й скромності, дуже багато зробив для української справи. У його біографії, немовби в дзеркалі, відбита вся недоля тогочасних українських політичних діячів і творчої інтелігенції, проте він твердо вірив, що настане час, коли Україна стане вільною державою і його політичний і творчий доробок стане у пригоді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Юркевич Лев // Енциклопедія Українознавства-II (далі – ЕУ-II). – Львів: НТШ, 2000. – Т. 10. – С. 3945; 2. Лесинський В. Лев Юркевич. – Львів, 1927. – 27 с.; 3. Приходько В. Під сонцем Поділля. Спогади. Ч. 1. Вид. 4. – Нью-Йорк-Мюнхен: Криниця, 1967. – 184 с.; 4. Юркевич м. Юркевич Лев // Довідник з історії України (А–Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – 2-е вид., доопр. і доп. – К.: Генеза, 2001. – С. 1112-1113; 5. Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни. – Прага, 1936; 6. Ленин В. О праве наций на самоопределение. / В кн. Ленин В.И. Избранные произведения: В 3-х т. – М.: Политиздат, 1982. – Т. 1. – С. 569-616; 7. Білокінь С.І. Джерела інформації з історії УАПЦ. / В кн. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17-30 жовтня 1927 року. Документи і матеріали. / Упорядники: С.І. Білокінь, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко. – К., 2007. – С. 7-16; 8. Лист М.Недужої до Є.Сіцінського від 8 листопада 1928 р. Оригінал – 1 арк. Родинний архів А.М. Трембіцького; 9. «Дзвін» // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1993. – Т. 2. – С. 507; 10. «Наш Голос» // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1996. – Т. 5. – С. 1744; 11. Завальнюк О.М., Трембіцький А.М. Освітнянські ниви Євфимія Сіцінського // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам.-Под.: Оіюм, 2003. – Т. 3. – С. 165-177; Трембіцький А. Є.І. Сіцінський: хроніка життєвого і творчого шляхів (1859-1937рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки. – Кам.-Под., 2003. – Т. 11. – С. 312-321; 12. Жуковський А. Українська Соціал-Демократична Робітничка Партія (УСДРП) // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 2000. – Т. 9. – С. 3398-3399; 13. Герасименко В. З українського громадського руху на Поділлі. (1905-1917). (Пам'ять д-ра К.Г. Солухи) // За сто літ.: Матеріали з громадського і літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття. / За ред. М.Грушевського. Кн. 5. – Х.-К., 1930. – С. 305-313. – / Записки Іст. секції Укр. Наук. Т-ва в Києві. – Т. XXXI; 14. ДАВО. – Ф. р. – 1941. – Оп.1. – Спр.20. – Арк. 95; 15. Короткий життєпис родини Приходьків, що народились і жили в бувшій Подільській губернії в роках 1884-1925. Склав Віктор Приходько 6 червня 1981 року. Рукопис. Копія – 23 арк. Родинний архів А.М. Трембіцького; 16. Жуковський А. РУП // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1998. – Т. 7. – С. 2641-2642; 17. Ігнатуша О. Чехівський Володимир Мусійович // Довідник з історії України (А–Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – 2-е вид., доопр. і доп. – К.: Генеза, 2001. – С. 1048; 18. «Боротьба» // ЕУ-II. – К.: Глобус, 1993. – Т. 1. – С. 163; 19. Левинський Володимир // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1994. – Т. 4. – С. 1263; 20. Синиця Н.М. Визначні бібліографи-краєзнавці Хмельниччини ХХ ст. // Духовні витоки Поділля: творці історії краю. Мат. міжн. наук.-практ. конф. – Кам.-Под., Хмельницький, 1994. – С. 30-33; 21. Інформаційний Огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі. Видає Кабінет виучування Поділля Вінницької Філії Всенародної Б-ки України при Українській Академії Наук. – Ч. 2. – На 1 грудня 1926 р. – С. VII; 22. Недужа Оксана // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1994. – Т. 5. – С. 1749; 23. Косач-Борисова Ісидора // ЕУ-II. – Львів: НТШ, 1994. – Т. 3. – С. 1144.

О.О. Єгоршина

ЛІДЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ У ЗДІЙСНЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Утвердження української державності дало поштовх процесові відродження національної історії, повернення їй несправедливо забутих або навмисне вилучених імен громадських, політичних та культурних діячів, передусім представників інтелігенції, найактивніших суб'єктів суспільних перетворень. Доба визвольних змагань в Україні 1917-1921 рр. дала змогу проявити себе свідомій частині української інтелігенції, яка стала ініціатором розгортання національно-визвольного руху, провідною силою в утворенні Центральної Ради, формуванні її виконавчих органів. Багато проблем,